

Nazaj k humanizaciji in socializaciji tehnologije

Aleksandra Kostič, predsednica Kible V kibernetičnem prostoru se spoprijemamo tudi z izzivi digitalnega nadzora in vdori v zasebnost

Pesnik T. S. Eliot je že davnega leta 1934 vizionarsko postavil vprašanja, ki sta pravzaprav res aktualni šele danes: kje je modrost, ki smo jo izgubili v znanju, in kje je znanje, ki smo ga izgubili v informacijah. Medtem se je položaj radikalno spremenil. Zlasti med pandemijo covid-19 so splet, virtualna resničnost ter ne nazadnje obsesivno in nekritično kopičenje informacij svojevrsten *modus vivendi*.

PETER RAK

Ustrezni vmesniki in filtri so zato zelo pomembni in mariborski multimedijski center Kibla, ki letos praznuje petindvajsetletnico delovanja, je med drugim tudi to. Njegova uradna legitimacija, da gre za »slovensko in mednarodno nevladno institucijo na segmentiranem področju kreativnih industrij, interdisciplinarne, intermedijske, multimedijske, vizualne, glasbene in AV-umetnosti, kulture in neformalnega izobraževanja«, se sliši nekoliko suhoparno. Kibla je tudi in predvsem celovit kulturniški korpus. »S tremi razstaviščnimi lokacijami v Mariboru je eden od najintenzivnejših razstavnih in produkcijsko-raziskovalnih umetniških centrov v radiju tristo kilometrov.« je poudarila predsednica Kible Aleksandra Kostič.

Za nami je pandemično leto, ki je minilo v znamenju medmrežja. Kakšna je vaša ocena vsesplošne dominacije interneta, je ta upravljal pričakovanja, utrdil svojo pozicijo ali je v nekaterih segmentih, še zlasti na področju kulture, zaradi pretirane uporabe izgubil privlačnost?

Spletni festival *Kiblix* kot internetna televizija v teku, v obliki pretakanja v živo in vnaprej posnetih programov, je koncept iz devetdesetih let prejšnjega stoletja, ki se zdaj bistveno lažje realizira. Deset festivalskih panelov, od nevroznanosti in umetnosti, trajnostnih tehnologij, digitalnega umetnostnega trga, ogličnega odtisa do XR, torej mešane oziroma navzkrižne realnosti v kulturni dediščini, festivalov v pandemiji, tehnologije

proti naravi, digitalne intimnosti ..., so vsebine, ki jih nacionalni in lokalni radii redko predstavijo; torej vsebinska niša, ki jo lahko na naši spletni platformi spremljamo kot televizijo ali radio z arhivom, podobno kot funkcionira RŠ ali BBC Click. Poslušamo lahko, medtem ko počnemo kaj drugega, ni nujno, da sedimo pred monitorjem. Presenečeni smo bili nad številom ogledov.

In še ocena zadnjih petindvajsetih let od ustanovitve Kible, kar nekako sovпада z razmahom tako imenovanih novih tehnologij. Je v tem obdobju medmrežje doseglo svoj namen, so bila pričakovanja morda prevelika?

Kibla je začela svojo pot kot kibernetična kavarna, edini javni prosti dostop do interneta v mestu. Kljub napovedim tehnofuturistov o eksponencialnem razvoju tehnologije v prihodnjih desetletjih ni bil predviden vsestranski razmah interneta z družbenimi omrežji in mobilne telefonije. Čas je narekoval vrednotenje tehnologij v odnosu do ekonomije in prava, avtorskih pravic in iskanja alternativnih izhodov iz tega primeža. Res se je odprl prosti dostop do informacij in znanja za vse, omogočil globalno sodelovanje in povezovanje. Prinaša pa seveda tudi globalno škodo.

Vsi nastavki, od spleta, različnih aplikacij, novih tehnoloških rešitev, sinteze umetnosti in tehnologije do robotike, so bili razviti že v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Je bila njihova nadgradnja do danes skladna s predvidevanji?

Vse glavne ideje, od spletnega pretakanja, virtualnih galerij, spletne televizije in radia do kreiranja alternativne robotike, so se res zgodile takrat, nekatere že nekoliko prej. Le da je takrat malo razstavljenih projektov zares delovalo, razen v teoriji, omrežja so se sproti vzpostavljala in delovala kratak čas ali pa sploh niso. Znanstvena fantastika ni nikoli anticipirala medmrežja, umetniki v osemdesetih in devetdesetih letih pa so ga že koncipirali in

ALEKSANDRA KOSTIČ

Univerzitetna diplomirana umetnostna zgodovinarica ima za seboj izjemno raznoliko kariero. Začela je v ljubljanski galeriji Škuc in na ljubljanskem Radiu Student, kratak čas je bila zaposlena v prodajni galeriji Hest in nato kot programska vodja mariborske galerije Media Nôx. Štiri leta je bila kustosinja v Umetnostni galeriji Maribor, v tem času je objavila vrsto esejev, člankov in kataložnih tekstov, organizirala *Mednarodni festival računalniških umetnosti* ter opravljala delo glavne urednice revije za sodobno kulturno dogajanje *TOX*. Leta 1996 je bila soustanoviteljica multimedijskega centra Kibla, kjer je danes predsednica ter umetniška in programska vodja.

predvideli možnosti umetniške in kulturne uporabe.

Se je zgodil temeljni premik v percepciji virtualnih svetov ali je to še vedno bolj dogajanje različnih obveznih in manj neobveznih komunikacij ter predvsem zabavne industrije? Se je izoblikovala nova, drugačna senzibilnost?

Virtualni mediji so danes primerni za vse tisto v kulturni in naravni dediščini, česar ni mogoče videti v realnosti, bodisi zaradi oddaljenosti bodisi zaradi razpada ali uničenja. Torej za arhiviranje človeške dediščine, za izobraževalne, predstavitvene namene. Kar se tiče umetnosti, je ta svobodna, preizkuša, razvija in analizira medij ter ga uporabi za svoje sporočilo. Pravzaprav so XR-mediji idealni za umetnike, saj gre za izgradnjo praznega prostora, kompozicijo, 3D-objekte in četrto dimenzijo, torej čas. Medij je vedno tehnični oziroma postopkovni. Ostalo so teoretična in filozofska vprašanja.

Se je zgodila humanizacija tehnologije, o kateri je veliko govora?

1984+ so definirali kot četrto obdobje, obdobje virtualne resničnosti in kibernetike, zasebno, javno in kiborško telo, kibernetika kot socialni prostor, uporabniški vmesniki kot kibernetični, robotski in internetni agenti, tehnološki in nanotehnološki posegi v telo, sensorika in teleprezenca ... Od te palete 'utopističnih' raziskav prihodnosti smo prišli do današnjih praks, ki se jih bojimo: popoln digitalni nadzor in kratenje svobode, legalen vdor v zasebnost, vdor nanotehnologije v telo, tukaj sta medicina in farmacija z vsemi možnostmi manipulacije ... Vsebinsko se premikamo od post-humanega odvečnega fizičnega telesa nazaj k humanizaciji in socializaciji tehnologije. Zdaj smo v fazi krotanja in prevzganja tehnologije v službo človeku.

Finančna injekcija v višini devetih milijonov evrov na podlagi razpisa MCRUK pred dvema letoma je verjetno omogočila projekte,

ki so se pri nas še nedavno zdeli nedosegljivi.

V ta razpis je vpletenih dvanajst nevladnih institucij za štiri leta. Kibla od tega dobi finančno podporo za tri redno zaposlene in petnajst po storitvah plačanih ustvarjalcev mesečno, vsi primerljivi s podpoprečno slovensko plačo, hkrati pridobivamo dolgoročni vložek v tehnološko opremo in kritje rednih stroškov. Projekt RUK (raziskovalna umetnost in kultura) za štiri leta omogoča solidno delo in izobraževanje udeleženih ustvarjalcev ter nakup opreme, kar je najpomembnejše. Če bi to primerjala z letnim proračunom katerekoli vladne institucije, bi videli, da smo še vedno navadni palčki.

Internet je res odprl prosti dostop do informacij in znanja za vse, omogočil globalno sodelovanje in povezovanje, prinaša pa seveda tudi globalno škodo.

Kako poteka črpanje sredstev? Kaj bo, ko se bo program iztekel, v kakšni fazi je zagon treh interdisciplinarnih umetniških laboratorijev?

Trenutno črpanje sredstev poteka zelo dobro, po začetnih težavah na obeh straneh, tako nas, izvajalcev, kot skrbnikov pogodbe, so zdaj stvari speljane tekoče in v polnem razmahu. Za Kiblo je to eden od največjih projektov doslej, iztekel se bo leta 2023, kar pomeni, da že zdaj pripravljamo nov, večji projekt. Ta bo nadgradil obstoječo infrastrukturo in znanje, pridobljeno z RUK. Trije laboratoriji RUK: kibla2lab, ddtlab in pinalab so v pogonu, razvojni lok je dolg, predvsem zaradi izobraževanja, prenosa znanja in uporabe sofisticirane tehnologije. Trenutno delamo na osmem, zadnjem pilotnem projektu RUK z naslovom *Nevidni Maribor*.

V Kibli se, zlasti s pridobitvijo velikega razstavnega prostora Kibla Portal, intenzivno posvečate tudi stvarnim fizičnim projektom, recimo temu v realnem prostoru in času. Očitno to ostaja vitalni del produkcije?

Ja, postavitev sodobnih umetnin, Kibla je stroj za to. S tremi razstaviščnimi lokacijami v Mariboru je eden od najintenzivnejših razstavnih, produkcijsko-raziskovalnih art centrov v radiju tristo kilometrov. Prihodnje leto bo deseta obletnica odprtja razstavišča Kibla Portal, največjega neodvisnega razstavišča v Sloveniji, kjer se je doslej zvrstilo 22 razstav velikega formata. Kibla je lahko v tem prostoru končno povezala klasične in tehnološke umetnine v celovite transmedijske razstavne projekte. Trenutno je na ogled razstava *Virtualni svetovi danes* z naborem umetnin v najsodobnejših tehnoloških medijih, ki na razstavišču vsi delujejo, prisotni informatorji pa obiskovalce tudi tehnično vodijo. Junija smo vzpostavili četrto, potopitveno galerijo v Arboretumu, namenjeno naravnim dediščini, prvi projekt je *Veritica*, ki je na ogled do novembra.

Pri vas redno razstavljajo umetniki, ki so a priori ne samo proti spletu in tehnologiji, temveč tudi proti klasičnemu galerijskemu sistemu in predvsem proti dominaciji kustosov in kuratorjev. Marko Jakše je tipičen primer takšnega avtorja.

Marko Jakše je borec za umetniško svobodo in neodvisnost od umetniškega sistema. Bolj ko je umetnik determiniran in ujet v sistem teorij in praks, ki ga prezentirajo, raje se izmika tem zanj preozkim in pogosto neustreznim določilom. Umetnost je bila vedno sinonim za individualno svobodo v različnih družbenih sistemih, naročnikom navkljub. Kuratorji, teoretiki, producenti, organizacije smo grožnja umetniku in njegovi svobodi, če jih poskušamo na grobo, hitro ali površno sistemizirati. Ne glede na materialni, digitalni ali mešani medij, za umetnika je medij lahko katerikoli in karkoli,

pomembno je, kako oblikuje sporočilo in vsebino. In kaj je Jakše drugega, če ne najboljši kreator virtualnih svetov, ki obvlada vse parametre, kako estetsko napolniti prazen prostor. On na platnu in Jakob Kudsk Steensen na področju virtualne resničnosti.

Izvorna načela medmrežja, kot so odprtost, prosta dostopnost in demokratičnost, se izgubljajo, po vseh statistikah se seznam držav z različnimi omejitvami v zadnjih desetih letih daljša, tudi komercializacija je vse bolj agresivna.

V produkciji se je ves čas razvijal prosto dostopni in prodajni softver v nasprotju sli si smereh, na začetku Linux proti Microsoftu, danes so prosto dostopni programi sistemsko namenjeni razvoju in razmahu novih komercialnih tehnoloških medijev. Ta alternativni boj je bil izgubljen že pred poldrugim desetletjem.

Med izvorna načela sodi tudi ne-profitnost. Ob vseh drugih vidikih komercializacije medmrežja so v zadnjem času najbolj odmevali bizarni primeri astronomskih transakcij s tako imenovanimi nezamenljivimi žetoni [NFT, non-fungible token].

Na to temo smo na *Kiblixu* pripravili odlični pogovor *Digitalni umetnostni trg*, ki je obravnaval razvoj hitro rastočega trga digitalnih del. Moderirala ga je Mira Askarova, bogata Azerbajdžanka, ki vodi galeriji Gazelli v Bakuju in Londonu, predstavila je briljantno Sereno Tabacchi, direktorico Muzeja sodobne digitalne umetnosti (MoCDA), ki se ukvarja s tehnologijo blockchain [verženje blokov], igričarstvom in umetnostjo. Osebo mi zmanjkuje časa, da bi se posvetila trženju umetnosti, vendar se mi zdi to fantastično. Res pa sem kasneje v dokumentarnem filmu videla strežnike, ki podpirajo bitcoine in druge podobne projekte, kako se hladijo globoko v morju in topijo ledenike, ta oglični odtis je tema za nadaljnjih petdeset let ... Nazaj v jame seveda ne moremo, vprašanje je, kako naprej.